

מצא לפניו דרך סלולה מאברהם אבינו והיה הענין עבורו בגדר 'עתיקא', ואף על פי כן היה יגע להעמיק בעבודת ה' ובריאתו כאילו היו אצלו בגדר 'חדתא', ועמלו היה שוה ליגיעת אדם שדחיפתו לחיפוש האמת באה מתוך היותו נולד בסביבה רעה. הוא רצה לייסד בעצמו את יסודות הדת כמו איש המוצא את הכל מחדש, בידעו כי אז יתקיימו אצלו יותר. ועל כן אמרו רז"ל שהאבות שקולים היו... כי כל אחד נתייגע למצוא את דרך האמת בעצמו...
... האדם צריך להיות בכל יום כמו גר הבא להתגייר, מההתפעלות שמעורר בעצמו מהאמיתיות שהוא מתבונן בהם' (מתוך מכתב מאליהו ח"ג עמ' 125-124).

'מה שחר סוף כל הלילה אף אסתר סוף כל הנסים' -

'הנה השחר מתחיל להאיר בעוד לילה מחמת האור החוזר מהחמה - כך היה נס פורים, אור חוזר מן הבית השני, והאיר להם אף בעודם בגלות. וזה דוגמא על כל ימי גלותינו אשר תאיר לנו הארה מן הגאולה העתידה אף בעודנו בחשכת הגלות (שם משמואל פורים תרעא עמ' קסז). והגרשו"א זצ"ל פירש (מובא בהליכות שלמה ח"ב יט הערה 23): על ידי נס ההצלה של פורים באו להכרה השלמה שקיום התורה הוא יסוד הבריאה וקיום העולם ואורו, וכיון שהגיעו למדרגה זו שוב אין צורך בנסים גלויים אלא הבריאה יכולה להתנהל על פי הטבע כרצון ד' בעת הבריאה. וזהו 'סוף כל הנסים' - שאז נסתיימה תקופת חשכות האמונה שהיה צורך בנסים גלויים, והתחילה תקופת היום ('שחר'). הכרת האמונה השלימה שבה די לנו בנסים הנסתרים שבכל יום ויום להודות ולהלל לה' (ועיקר הפירוש מובא מספר יערות דבש - ע' דרשות בית ישי מהדר' תשס"ד עמ' תכא).

'אסתר סוף כל הנסים. והא איכא חנוכה? - ניתנה לכתוב קא אמרינן'. ע' באור רחב ועמוק בספר רסיסי לילה נו; מחשבות חרוץ יז. וע"ע פרי צדיק ח"א לחנוכה יד.

דף ל

'אמר רב פפא: צואה במקומה - אסור לקרות קריאת שמע... ומאי שנא מצואה על בשרו דאיתמר צואה על בשרו או שהיו ידיו בבית הכסא - רב הונא אמר: מותר לקרות ק"ש, ורב חסדא אמר: אסור...'. רש"י מפרש שהקושיא היא משניהם שהרי לא אסר רב חסדא אלא משום 'כל עצמותי תאמרנה' אבל לא משום זוהמת הריח.

[וצריך לומר לפירוש זה שבצואה במקומה אין שייך לאסור משום 'כל עצמותי תאמרנה', שאם כן מאי קושיא, שמא היינו טעמא דרב פפא לאסור. ובטעם הדבר יש לומר, הואיל וכשעומד אינה נראית - אין זה נחשב מקום גלוי לאסור משום 'כל עצמותי תאמרנה'. או משום שאותו אבר מיוחד לצואה ואינו נקי לעולם. עפ"י ריטב"א שפת אמת ומרומי שדה.

לכאורה היה נראה לפרש שמדברי ר"פ משמע דוקא במקומה וזהו ששאלו מאי שנא מצואה על בשרו שלר"ה מותר ולר"ח אסור ובין למר בין למר לא היה לרב פפא לחלק בין מקומה לשאר מקומות. וזה שכתב רש"י שאף לר"ח אסור רק משום 'כל עצמותי' וא"כ מוכח שר"פ חולק שהרי לא אסר אלא במקומה וסובר שאיסורו רק משום זוהמא וא"כ מאי שנא מצואה על בשרו].

ואולם הרי"ף (בברכות כה, ומובא גם בתוס' שם. וכן נקט הריטב"א כאן ועוד) נקט שהקושיא היא מרב הונא. ולכן פסק כמותו – כי סתמא דגמרא מקשה מדבריו. [וגם משום שרב הונא רבו של רב חסדא היה (ע' ב"מ לג וחולין יט). וכן פסק הרי"ד שם, ולזה נוטה דעת הרשב"א ותלמידי רבנו יונה. ואילו רב האי גאון ורבנו חננאל פסקו כרב חסדא לחומרא. וכן נוטה הרז"ה].

'או שהיו ידיו בבית הכסא...' גרסת ספרי ספרד (כ"ה ברי"ף ועוד): 'או ידו מטונפת מבית הכסא'. פירוש, ידו מאוסה מחמת הקינוח בבית הכסא ואין אדם אוכל בה, הגם שאין עליה צואה הנראית לעין; רב הונא מתיר להתפלל שהרי אין לבו ועיניו רואים צואה כלל. ורב חסדא אוסר שהרי היד הזו אינה ראויה לומר שירה, שדעת האדם אוננת ממנה וכל עצימתי תאמרנה כתיב. 'וזה פירוש נאה' (מלחמות ה' ברכות כה).

'דיבר עם חבירו והפליג – נוטל שתי ידיו ונכנס... לא אמרן אלא לשתות'. רש"י מפרש הטעם שמא יתן פרוסה לתוך פיו, אבל על השתיה לבדה לא שמענו חיוב נטילה. וכן פסק השלחן-ערוך ושאר פוסקים (קנח, ו, קע, א). [ולדעת המגן-אברהם (קע, א. וכן נקט המשנ"ב) אינו מברך על נטילה זו אלא אם בא לאכול פת. והמאמר-מרדכי חולק].

ויש סוברים שהשתיה צריך ליטול יד אחת (עפ"י התוספתא המובאת בברכות מג.). ומפרשים מה שאמרו כאן 'לא שנו אלא לשתות' – כלפי הרישא הדברים אמורים שנוטל יד אחת, אבל מה ששנינו בסופא נוטל שתי ידיו – באכילה מדובר (עפ"י רשב"א בתורת הבית הלכות נטילת ידים ו, ה. וכן כתבו הראשונים בשם ריב"א).
א. יש סוברים שעיקר נטילה זו אינה מן הדין אלא משום שממאס המסובים שיסברו שבא לשתות ביד ששפשף בה ולא נטלה (ע' חדושים ובאורים בבאור התו"י. וע"ע בשפת אמת).
ב. יש שכתבו שאפשר גם לפרש"י צריך נטילת יד אחת לשתיה, וזה שהוצרך רש"י לומר שמא יאכל, היינו כדי לבאר הסיפא שנוטל שתי ידיו (עפ"י רעק"א).

ואולם דעת הרא"ה (בבדק הבית שם) שהקובע עצמו לשתות, גם שלא בשעת אכילה צריך ליטול שתי ידיו [עכ"פ כשידיו מסובאות בבירור. ע' מאירי], ובכך מתפרשת סוגיתנו כפשוטה שצריך ליטול שתי ידיו לשתות (וכן נקט הגר"א לעיקר – או"ח קנח, ו).

'חמש טבילות ועשרה קדושין טובל כהן גדול ומקדש בו ביום, וכולן בקודש על בית הפרוה חוץ מזו בלבד' – שהיתה בחול בדוקא לפי שאיננה מחובת היום אלא כשאר כל אדם הנכנס לעזרה. ומסתבר שיש לו לטבול ולקדש קודם שייכנס למקום שענוש כרת (עפ"י תוס' ישנים להלן לא. ד"ה חמש).
 וצדדו שם לומר שאפילו לרבי יהודה שאמר טהור הנכנס לעזרה אינו טעון טבילה אלא מדרבנן, מודה כהן גדול ביום הכפורים שהיא מדאורייתא, קל וחומר מטבילות וקידושין שעושה כהן גדול באותו יום כשמחליף בגדיו ועבודותיו מקודש לקודש, כל שכן מחול לקודש.

ולכאורה יש לסייע לכך, שהרי לאביי אליבא דרבי עקיבא (לעיל יד:), כהן טובל לפנות ערב ואם כן לרבי יהודה שאמר מצורע אינו טובל שכבר טבל מבערב כדלהלן, מה טעם צריך לטבול טבילה ראשונה [והלא גם ר"י סובר טבילה זו כמו ששנו בבירייתא להלן לב.]. – אם לא משום הקל-וחומר דבן זומא, שאף שבשאר ימות השנה לרבי יהודה אין ללמוד מיוהכ"פ (וכמו שהקשו התוס' שיש לפרוך כמה פירוכות), ביוהכ"פ גופא יש ללמוד טבילה ראשונה משאר טבילות.

ואולם הרמב"ם (עבודת יום הכפורים ב, ג), מפרש שלכך טבילה זו היתה בחול שלא כשאר טבילות, מפני שאינה אלא להוסיף כוונתו שאם יזכור טומאה ישנה שבידו – יפרוש ממנה, והיינו סרך טבילה שאמר רבי יהודה בסמוך. וכן כתב רש"י להלן (לב: ד"ה מה). וצ"ל גם לשיטתם ש"מ ביוהכ"פ החמירו יותר משאר ימות השנה שאעפ"י שטבל בערב צריך לטבול בראשית כניסתו לעבודה כנ"ל.

ולפי דבריהם יש מקום לומר שלדעת בן זומא שהטבילה היא מדאורייתא, צריך לטבול גם טבילה ראשונה בקודש. כן צידד הגרעק"א להלן בדעת רש"י. [אך קשה שנצטרך לומר לדבריהם שרבי יהודה אינו סובר חמש טבילות הלכה למשה מסיני כדברי רבי חסדא (להלן לב. ורש"י), ומה הכריחם לפרש שיש מחלוקת בדבר זה. ואין לומר מפני שטובל טבילה ראשונה בחול מוכח שאינה מהלכה, שאם כן תימה לומר שרב חסדא יסבור שטובל בקודש דלא כסתם משנתנו. וצריך לומר שלרש"י יתפרש 'גמירי חמש טבילות' כלומר סך כל הטבילות חמש עם הטבילה הראשונה שחיובה מדרבנן, אבל הטבילות שחיובן מדאורייתא מהלכה למשה אינן אלא ארבע. ולהרמב"ם י"ל שלשון 'גמירי' לאו דוקא הלכה למשה מסיני אלא הלכה המקובלת במסורת, וכ"כ אחרונים בדעתו (ע' בחדושי הנצי"ב. וע"ע הליכות עולם ב; חות יאיר קצב, לב; תורת נביאים 'תושבע' פ' כה, א; שד"ח כללים ג, מז – אודות לשון 'גמירי').]

(ע"ב) 'אמר ליה אביי לרב יוסף: נימא רבנן דפליגי עליה דרבי יהודה כבן זומא סבירא להו, והאי דקתני מצורע להודיעך כחו דרבי יהודה, או דילמא שאני מצורע דדייש בטומאה? אמר ליה: שאני מצורע דדייש בטומאה...'. נחלקו המפרשים ז"ל בפירוש דעת חכמים; יש סוברים שלשיטתם הנכנס לעזרה אין צריך טבילה כלל מלבד מצורע שהוא רגיל בטומאה (כן מפורש בחדושי הריטב"א שחכמים חולקים על דינא דמתניתין, וכן פירש הלחם-משנה ועוד).

אבל בלקוטי הלכות כתב שכפי הנראה ממהלך הסוגיא חיוב טבילה לנכנס בעזרה הוא מוסכם באין חולק, אלא שחכמים סוברים שאם טבל מבערב אינו צריך טבילה כשנכנס שחרית מלבד מצורע דדייש בטומאה.

הנה התוס' כתבו שכשאמרו 'כבן זומא סבירא להו' לא באו להוציא מרבי יהודה שהרי גם רבי יהודה מצריך טבילה מדרבנן. ולכאורה אין מובן לדבריהם (כפי שתמהה רש"י) הלא לרבי יהודה שהטבילה משום סרך בלבד, אין המצורע צריך טבילה כשטבל מבערב, ואם כן בדוקא נקטו בגמרא 'כבן זומא' – אך נראה שהתוס' נקטו כדבר פשוט שהספק בגמרא הוא שמא חכמים אינם מצריכים טבילה כלל, גם למי שלא טבל מבערב (וכן משמע מפשט לשון תו"י ורש"י בסמוך, וכהבנת הריטב"א), וזהו שכתבו לפי הצד הראשון שבספק שלא באו לאפוקי מדברי רבי יהודה, היינו באופן שלא טבל מבערב שהכל מודים שצריך טבילה. ומה שהכריחו לרב יוסף לומר שחכמים חולקים על בן זומא ורבי יהודה ועל סתם מתניתין, המצריכים טבילה לכל הנכנס לעזרה – כי פשטות משנת מדות משמע כן שרובנן נקראת 'לשכת המצורעים' ששם מצורעים טובלים, ומשמע ששאר כל אדם אין טובלים, וסתמא דמלתא לא טבלו מבערב. ויש להעיר שלפי זה נחלקו רבי יהודה וחכמים בסברות הפוכות; לחכמים מצורע הגם שטובל מבערב צריך טבילה ואילו שאר כל אדם אינם צריכים טבילה אפילו לא טבלו אמש, ואילו לרבי יהודה הדין להפך, מצורע אינו צריך טבילה שכבר טבל מבערב ושאר כל אדם שלא טבל מבערב צריך טבילה. וע"ע בסמוך.

דף לא

'איבעיא להו מהו שיעשה סכין ארוכה וישחוט... תיבעי לרבנן דפליגי עליה דרבי יהודה; עד כאן לא קאמרי רבנן התם דלא קא עביד עבודה אבל הכא דקא עביד עבודה לא'. מפשטות דברי הגמרא ורש"י (נראה שלזה כיוון הריטב"א (ל סע"ב) שהביא כן מפרש"י. ולחנם כתב המהדיר שתיבת 'פרש"י' טעות סופר) משמע שחכמים אינם מצריכים טבילה כלל כאשר נכנס לעזרה ואינו עובד, גם אם לא טבל מבערב. ומכאן סיוע לדעת המפרשים האומרים כן כנ"ל (וכן יש לדקדק מלשון התוס' בובחים לא: ד"ה ובטמאים). והיו יכולים להסתפק ללא סכין ארוכה אלא בכל אדם הנכנס לעבוד בעזרה, האם חכמים מודים בזה